
SLAVNOSTNÍ PREZENTACE PRŮVODCE PO RAKOUSKÉM STÁTNÍM ARCHIVU VE VÍDNI PRO ČESKÉHO NÁVŠTĚVNÍKA

Dne 10. června 2013 se konala na půdě Rakouského kulturního fóra v Praze slavnostní prezentace publikace, která vznikla jako výsledek grantového projektu Grantové agentury ČR, jehož nositelem byl v letech 2008–2010 Národní archiv. Prezentace knihy vydané pod názvem *Průvodce po Rakouském státním archivu ve Vídni pro českého návštěvníka* byla společnou akcí Národního archivu, Rakouského kulturního fóra v Praze a Scriptoria, spolku pro nekomerční vydávání odborné literatury, a konala se v rámci oslav Mezinárodního dne archivů 2013.

Průvodce po fondech a sbírkách Rakouského státního archivu ve Vídni sleduje dva základní cíle, v první řadě je to napomoci badateli z České republiky k základní orientaci po složité struktuře fondů a sbírek Rakouského státního archivu a ve druhé řadě pak pokusit se o jistou evidenci bohemikálních pramenů ve fondech ústředních úřadů a institucí habsburské monarchie v letech 1526–1918, fondech nestátní provenience a archivních sbírkách z daného období. Průvodce tedy zahrnuje archiválie uložené v dnešních odděleních Rakouského státního archivu (dříve samostatných institucí): Domácí, dvorský a státní archiv, Všeobecný správní archiv (včetně Finančního archivu a Archivu dvorské komory) a Válečný archiv. Stranou zůstaly fondy úřadů a institucí z období Rakouské republiky po roce 1918 a také komplex fondů říšských institucí.

Popis fondů probíhal dle jednotné metodiky odvozené od zásad pro naše archivní průvodce a s využitím informačního systému Rakouského státního archivu respektující mezinárodní standardy pro popis archiválií. Celkem bylo do průvodce zařazeno 36 fondových skupin obsahujících 260 často rozsáhlých a dále komplikovaně strukturovaných archivních souborů. Míra podrobnosti popisu závisí samozřejmě na různých faktorech, zejména velikosti fondu a jeho vnitřní struktuře. V zásadě ale platí, že u starších fondů (zpravidla před rokem 1848) majících často teritoriálně vymezené registry byla prováděna evidence bohemik často až na jednotlivinu, u mladších fondů pak v návaznosti na všeobecné členění registry pomocí analýzy registraturních pomůcek a jejich konfrontace se spisovým materiálem.

V úvodu prezentace pozdravila přítomné Waltraud Strommer, kulturní atašé Rakouské republiky v ČR a zástupkyně ředitelky Rakouského kulturního fóra

v Praze. Ředitelka Národního archivu Eva Drašarová zdůraznila dlouholetý bohemikální výzkum ve Vídni realizovaný již předchozími generacemi archivářů, který je nyní vydáním průvodce fruktifikován.

Generální ředitel Rakouského státního archivu ve Vídni Wolfgang Maderthaler zdůraznil ve svém projevu důležitost bilaterální spolupráce mezi českým a rakouským archivnictvím. Další významnou příležitostí nabízí dle jeho názoru 100. výročí vzniku obou republik v roce 2018. Emeritní generální ředitel Rakouského státního archivu Lorenz Mikoletzky zasadil svůj projev do rámce vývoje česko-rakouské archivní spolupráce i do historie vlastní rodiny. V závěru prezentace pak vystoupil emeritní vedoucí katedry pomocných věd historických a archivního studia Ivan Hlaváček. Text jeho vystoupení uvádíme jako přílohu této zprávy.

Předložením prezentovaného průvodce se pokusil sedmnáctičlenný autorský kolektiv složený z pracovníků Národního archivu, Státního oblastního archivu v Praze, Státního oblastního archivu v Plzni, Archivu hlavního města Prahy, Masarykova ústavu a Archivu Akademie věd ČR, Ministerstva dopravy ČR, Filozofické fakulty UK v Praze a Ústavu pro rakouský dějezpyt ve Vídni, o usnadnění historického bádání v Rakouském státním archivu. Průvodce není jistě jeho definitivní tečkou, právě naopak – jeho cílem je podnítit a usnadnit využívání fondů a sbírek tohoto jedinečného pramenného komplexu.

Jan Kahuda

PŘÍLOHA

Projev prof. Ivana Hlaváčka na slavnostní prezentaci Průvodce po Rakouském státním archivu ve Vídni pro českého návštěvníka konané dne 10. června 2013 v Rakouském kulturním fóru v Praze

Vážená paní Strommer, vážená paní Drašarová, vážení rakouští kolegové, dámy a pánové, archivářky a archiváři pracující na archivním poli,

je pro mě velkou ctí, že jsem byl pozván k této oslavě a že zde mohu vystoupit. Beru to jako podnět, abych se krátce zaměřil na svou vlastní minulost, která s dnešním tématem, jak se domnívám a doufám, úzce souvisí. Neboť snad nepřeháním, když řeknu, že jsem byl jedním z mála historiků, zvěčnělého prof. Josefa Polišínského vyjímaje, kteří navázali již v polovině 50. let 20. století přímé osobní kontakty s rakouskými kolegy. Dnes se můžete divit, že mluvím o takové banalitě. Ale v polovině padesátých let, incredible dictu, tedy skoro před šedesáti lety, byla situace zcela jiná. Osobní kontakty, také ty písemné, byly tehdy v Československu pod přísnou kontrolou, v určitou dobu bylo nutné se legitimovat u poštovní přepážky při podávání dopisů do „kapitalistické ciziny“. Co tím chci říci: od doby studia na univerzitě jsem cítil, že Rakousko a zvláště Ústav pro rakouský dějepis, patří přes všechny překážky k úzkým, dokonce nejužším partnerům, českých historiků a archivářů, medievistů v první řadě. Metodicky, ovšem také díky množství archivního a knihovního materiálu. A tato historická vazba pěstovaná dlouhodobě, byla tehdy mocensky přerušena.

Řada kolegů a kolegyň, které jsem poznal, nejprve jen korespondenčně, později i osobně, a vážil si jich, je dlouhá. Zde zmiňuji s velkým díkem jen ty nejdůležitější, řadě z nich mohu věnovat bohužel již jen vzpomínku. Na prvním místě Heinrich Koller, kterého tímto způsobem zvlášť srdečně zdravím do Halleinu, Heinrich Fichtenau, Alphons Lhotsky, Heinrich Appelt, Franz Gall, Hans Leo a Lorenz Mikoletzky, Gerda Koller, Silvia Petrin atd. atd. Když se naše vzájemné vztahy po roce 1989 upravily, mohl jsem – díky velkému porozumění a podpoře pražského Rakouského kulturního institutu, předchůdce dnešního Rakouského kulturního fóra, pozvat celou řadu rakouských kolegů do mého ústavu k přednáškám: Othmara Hagenedera, Waltra Kocha, Herwiga Wolframa, Harryho Kühnela, Wenera Maleczka, Reinharda Härtla a mnohé další. Také na tomto místě bych rád Rakouskému kulturnímu fóru vyjádřil upřímné díky.

To je ovšem pouze jedna stránka česko-rakouské historické a archivní mince, totiž ta minulá. Zůstává ta druhá, která trvá a které bude následně věnována hlavní pozornost. Proto přímo k věci. Ve stínu kostela Panny Marie Sněžné je třeba, resp. je dokonce nutné, začít s historicko-archivářským nářkem. Bez písma by nebyl papír, tedy samozřejmě v uvozovkách, neboť se může rovněž jednat o klínové tabulky, papyrus, pergamen, březovou kůru... Bez papíru by nebyly archivy, bez archivů archiváři, bez archivářů historici, bez historiků historie, bez historie současnost a konečně bez současnosti žádná budoucnost. Dobře jste si všimli, že archivy a archiváři stojí uprostřed této malé nadsázky.

Tentokrát jsou to konkrétně rakouské archivy (a jejich archiváři a archivářky) a čeští archiváři, kteří jsou právem chváleni. Ztělesněním jejich spolupráce je základní příručka, která bude dnes prezentována a o které se více dozvíte z kompetentních úst. Přitom je ale nutné si uvědomit, že se jedná pouze o první krok v orientaci po nekonečném bohatství informací o všech stránkách naší české minulosti, kterou Vídeň i po provedené archivní rozluce po I. světové válce nabízí. A nejen v Rakouském státním archivu, který zde ovšem hraje první housle a může být označen jako „primarius“. Je možné pomýšlet na pokračování takového obdělání rakouských luhů a hájů? Odpověď neznám a také nevím, zda o tom má někdo vůbec povědomost.

Každopádně je důležité, že zde byla ukázána cesta, v jistém smyslu dokonce dálnice, do archivů, ale také do knihoven, které rovněž obsahují důležité bohemikální kulturní dědictví. Palacký a Gindely byli dva z takových průkopníků.

Jistě ode mě neočekáváte únavnou přednášku, která by se mohla proměnit i v týdenní seminář. To bych ale nechtěl, žádný strach. Skromně bych chtěl jen upozornit na lidskou i odbornou blízkost rakouských a českých archivářů. To vše v naději, že se jedná o jeden z možných budoucích kroků. Vše se nachází a stále více bude v rukou mladší generace, která si jistě bude vědět rady. My, dříve narození, kteří někdy prožili zlé, dokonce velmi zlé časy, můžeme sledovat možnosti, které se nabízejí našim nástupcům, s jistou (ovšem zdravou) závisí. Kdo by si před desetiletími představil, že mladá generace českého historicko-archivního cechu bude ve Vídni studovat a bude dokonce na vídeňských školách a v jiných zařízeních působit! Čeští badatelé okupují stále častěji místa ve studovných archivů a knihoven. A tím to, bohudík, nekončí, pokud nás pokrok (opravdu vždy pokrok?) digitálního světa nepřiková doma a nepřipraví nás o inspirativní přímé kontakty s archivy a archiváři, kteří otevírají dveře do svých, lhostejno zda ctihodných (jako v případě Domáciho, dvorského a státního archivu) nebo moderních studoven, dříve laboratoří. Ale pesimismus zde není na místě. Budou vždy možnosti, jak se dostat blíže, a objeví se jistě témata, která budeme společně

řešit. Ale, a to chci podtrhnout, objeví se rovněž problémy, o které se budeme přít, abychom nakonec došli ke konsensu.

Zda je možné tuto hodinu a minutu možné v jistém smyslu označit za přelomový moment, nevím. Co ale vím, je to, že je výrazem úzké a nedělitelné blízkosti Rakouska a České republiky, alespoň v oblasti humanitních věd. Je to málo nebo dost? Odpovězte si, prosím, na tuto v žádném případě jen řečnickou otázku každý sám. Já osobně jsem to již udělal.

Přeji vám vše dobré jak ve vědeckém, tak v soukromém životě, ve vaší práci a zvláště spolupráci a spojuji tato slova s mými upřímnými díky za vaši pozornost.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

Obr. 1: Obálka Průvodce po Rakouském státním archivu pro českého návštěvníka

Obr. 2: Wolfgang Maderthaner, generální ředitel Rakouského státního archivu ve Vídni

Obr. 3: Lorenz Mikoletzky, emeritní generální ředitel Rakouského státního archivu ve Vídni

Obr. 4: Ivan Hlaváček, emeritní vedoucí katedry pomocných věd historických a archivního studia FF UK v Praze

Fotografie: Petr Buček

JIŘÍ KŘEŠŤAN: ZDENĚK NEJEDLÝ, POLITIK A VĚDEC V OSAMĚNÍ. PRAHA – LITOMYŠL 2012.

Křesťanova biografie Zdeňka Nejedlého se okamžitě po vydání stala na poměry české historické vědy skutečnou mediální senzací. Symbolickým závřením série recenzí a rozhovorů s autorem bylo udělení ceny Magnesia litera za nejlepší publikaci roku 2012 v oblasti literatury faktu. Kniha představuje dlouho očekávaný autorský počín, jenž byl vystavěn na základě dlouhé řady dílčích studií, které reflektovaly činnost Zdeňka Nejedlého či blízká témata.¹ Rovněž je třeba připomenout, že velké biografii předcházela starší Křesťanova knižní studie analyzující Nejedlého promyšlení „české otázky“.² V podobě recenzované publikace byl čtenářům předložen text, který představuje završení dlouhodobého a systematického výzkumu nejen životních osudů Zdeňka Nejedlého, nýbrž celé řady souvisejících témat.

Přestože je biografie čtenářsky nesmírně atraktivním žánrem a představuje jednu z možných a často využívaných cest historické vědy k širšímu čtenářskému publiku, česká historiografie moderních a soudobých zatím nenabídla mnoho skutečně přelomových prací tohoto druhu.³ Například domácímu výzkumu českého a slovenského komunismu životopisný žánr rozhodně nedominoval.⁴ Biografii jako co možná nejvíce všestranný pohledu na „život a dílo“ dané osobnosti,

¹ Srov. zejména Křesťan, Jiří: Intelektuálové bez rozumu? Učenec Zdeněk Nejedlý a fascinující půvab komunismu. In: Kárník, Zdeněk – Kopeček, Michal (eds.): Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu V. Praha 2005, s. 15–41; týž: „Poslední husita“ odchází. Zdeněk Nejedlý v osidlech kulturní politiky KSČ. Soudobé dějiny 1, 2005, s. 9–44; týž: Srdece Václava Talicha se ztratilo: k problému národní očisty. Soudobé dějiny 1, 2009, s. 69–111 a 2–3/2009, s. 243–275.

² Křesťan, Jiří: Pojetí české otázky v díle Zdeňka Nejedlého. Praha 1996.

³ „Předlistopadová“ historiografie komunismu nabídla několik důležitých biografických studií. Srov. Galandauer, Jan: Šmeral: Bohumír Šmeral 1880–1914. Praha 1981; týž: Bohumír Šmeral: 1914–1941. Praha 1986; Holá, Věra: Jan Šverma: 1901–1944. Praha 1985; Hradilák, Zdeněk: Josef Guttmann – konflikt rozumu a svědomí. Revue dějin socialismu 5, 1968, s. 645–680.

⁴ Srov. např. Benčík, Antonín: Téma: Alexander Dubček. Praha 2012; Kaplan, Karel: Kronika komunistického Československa. Klement Gottwald a Rudolf Slánský. Brno 2009; týž: Kronika komunistického Československa. Antonín Novotný – vzestup a pád „lidového“ aparátčika. Brno 2011; týž: Kronika komunistického Československa. Alexej Čepička – dobová dramata komunistické moci. Brno 2011; týž: Mocní a bezmocní. Toronto 1989; Pávková, Jana: Demagog ve službách strany: portrét komunistického politika a ideologa Václava Kopeckého. Praha 2008; Tomek, Prokop: Život a doba ministra Rudolfa Baráka. Praha 2009.

s přesahy k obecnější analýze např. společenského či kulturního vývoje v určitém historickém období, se dosud vydané práce dokázaly přiblížit jen ve velmi omezené míře. Křesťanův autorský záměr byl však ještě komplikovanější. Jeho cílem nebylo předložit životopis komunistického politika či portrét historika a veřejného intelektuála. Za objekt svého výzkumu si vybral osobnost, která šíří svého vědeckého, publicistického i politického záběru pokrývá badatelsky jen těžko zvládnutelné množství témat. Životní příběh Zdeňka Nejedlého začíná v poslední třetině 19. století a uzavírá se v éře československého post-stalinismu na počátku 60. let století následujícího. Intelektuál mnoha zájmů se zjevnou chutí k psaní po sobě zanechal nepřehledné množství textů, které před historika staví obrovskou masu pramenného materiálu. K tomu je třeba připočíst Nejedlého rozsáhlé a dlouholeté aktivity na poli kultury, vzdělávání a politiky, které jsou zaznamenány v dobovém tisku, úředních pramenech, korespondenci i v textech memoárového charakteru. Pokud se historik rozhodne psát komplexní biografii, která má ambici postihnout rodinné zázemí, společenské vztahy, intelektuální vývoj i politickou činnost osobnosti Nejedlého formátu, musí se nejprve vypořádat s problémem roztrídění značného množství informací a jejich následného seřazení do smysluplného historického vyprávění. Napsání takto zešíroka pojaté biografie proto není pouze završením rozsáhlého historiografického výzkumu, ale také svébytným literárním výkonem.

Právě literární stránka textu představuje jeden z výrazných poznávacích znaků knihy. Již v kratších „nejedlovských“ studiích, které předcházely finální biografii, se Jiří Křesťan profiloval jako historik, který klade velký důraz na literární jazyk historiografického textu. Nejedná se však o formální exhibici. Křesťan se programově snaží o historiografii, která objekt svého bádání podrobuje psychologizující analýze. Tento přístup v sobě skrývá nejedno úskalí a záleží na zručnosti historika, zda dokáže předložit přesvědčivý portrét zkoumané osobnosti, nebo v této nesmírně náročné autorské disciplíně odhalí své tvůrčí slabiny a čtenáři nabídne nevěrohodnou biografickou skicu či, v horším případě, psychologizující kýč, který je spíše stylistickým cvičením než historiografickou analýzou.

Již ve svých starších textech si Křesťan dokázal vybudovat velmi specifický a rozpoznatelný autorský styl. V recenzované práci toto své literární úsilí završuje. Nejvíce narativní pasáže pak představují zdařilý pokus o čtenářsky atraktivní historiografii. Autor se při vytváření portrétu osobnosti Zdeňka Nejedlého nebo při popisování jeho rodinného života úspěšně pohyboval na hranici obořových konvencí. Výsledkem je velmi čtivý a přesvědčivý text, který však vyžaduje akceptování autorových pravidel hry, respektive pravidel jeho specifického zacházení s historiografickým textem. Čtenář, který vyhledává výrazný autorský